

FINLANDIZACIJA POSTPETOOKTOBARSKE SRBIJE

Vladimir TRAPARA¹

APSTRAKT

Javnom debatom o neutralnosti Srbije dominiraju pitanja da li Srbija može i treba da ostane neutralna. Umesto toga, ovaj rad nudi odgovor na pitanje da li je današnja Srbija neutralna i o kom modelu neutralnosti je reč. Autorova osnovna teza je da Srbija posle 5. oktobra 2000. godine je neutralna država, pri čemu njena neutralnost nalikuje slučaju Finske za vreme Hladnog rata. U oba slučaja neutralnost se nameće kao jedini racionalan izbor koji mala država ima za maksimizaciju ostvarivanja nacionalnog interesa. Analizi finlandizacije postpetooktobarske Srbije u radu se pristupa na sledeći način. Najpre se neutralnost definiše i klasifikuje, a zatim se utvrđuju obeležja finlandizacije kao specifičnog modela neutralnosti i uslovi pod kojima ona može da funkcioniše. Nakon toga sledi studija slučaja Finske za vreme Hladnog rata, da bi se komparativnom metodom utvrdile sličnosti (i eventualne razlike) postpetooktobarske Srbije i hladnoratovske Finske. Autor zaključuje da se neutralnost postpetooktobarske Srbije uklapa u teorijski model finlandizacije, te da iskustva hladnoratovske Finske mogu da budu veoma korisna za domaće političke odlučioce u nastojanju da putem politike neutralnosti maksimizuju ostvarivanje nacionalnog interesa.

Cljučne reči: finlandizacija, neutralnost, komparativna metoda, nacionalni interes, Finska, Srbija.

O neutralnosti Srbije u današnje vreme uglavnom se govori na normativan način. Dominantna pitanja koja se postavljaju su da li Srbija treba i da li može da ostane neutralna država. Najčešći odgovor onih koji formulišu ovakva pitanja je negativan, u korist svrstavanja Srbije bilo na

¹ Autor je istraživač-saradnik u Institutu za međunarodnu politiku i privredu, Beograd.
E-pošta: vtrapara@diplomacy.bg.ac.rs

Zapad (uključujući ulazak u NATO), bilo uz Rusiju (što obuhvata i integracione procese koje ona predvodi). Ovakav pristup je pogrešan jer se normativna pitanja (o onome šta treba da bude) ne mogu postavljati ukoliko se pre toga ne daju odgovori na pozitivna (o onome što jeste). U ovom slučaju to su pitanja da li Srbija jeste neutralna i, ako jeste, kom modelu njena neutralnost pripada. U ovom radu zastupamo tezu da je današnja Srbija (nakon političkih promena od 5. oktobra 2000. godine) neutralna država, te da pripada modelu neutralnosti koji se naziva *finlandizacijom*. Kao što mu samo ime kaže, model finlandizacije izveden je iz slučaja Finske, i to za vreme Hladnog rata, kada je ova mala severnoevropska država uspeła da ostane neutralna i sačuva društveni i politički poredak uz granicu Sovjetskog Saveza, koji je u godinama nakon Drugog svetskog rata uz sebe vezao niz drugih susednih evropskih država i nametnuo im svoj sistem. Današnja Srbija je u upadljivo sličnom položaju kao tadašnja Finska, samo što u njenom slučaju SAD igraju ulogu koju je u finskom imao Sovjetski Savez.

Rad je strukturiran na sledeći način. Najpre definišemo i klasifikujemo neutralnost u međunarodnim odnosima i u okviru njega obrazložimo model finlandizacije. Zatim prelazimo na razmatranje slučaja Finske za vreme Hladnog rata. Na kraju se slučaj postpetooktobarske Srbije poredi s njim, da bi se izveo zaključak o tome da današnja Srbija jeste finlandizovana država. Na toj činjenici zasnivamo preporuke za spoljnu politiku Srbije, kako bi ova učvrstila neutralan kurs u cilju maksimizacije nacionalnog interesa, što znači da se normativnom aspektu okrećemo tek na samom kraju rada, nakon što smo detaljno razmotrili pozitivna pitanja. Pored utvrđivanja prisustva elemenata finlandizacije, koje treba da dokaže da se Srbija uklapa u ovaj model, bavimo se i uslovima pod kojima neutralnost po modelu finlandizacije može da funkcioniše. U ovom trenutku ti uslovi su zadovoljeni, ali nije isključeno da će se oni u budućnosti promeniti i da će neutralnost Srbije biti dovedena u pitanje. Drugim rečima, ovaj rad u sebi ne sadrži prognozu da će Srbija stopostotno ostati neutralna, već samo ocenu da ona to treba i da ostane kako bi maksimizovala nacionalni interes, kao i šta treba da čini da bi neutralnost sačuvala. Pitanje nacionalnog interesa ovde je ključno, jer se stiče utisak da oni koji osporavaju neutralnost Srbije najmanje vode računa upravo o njenom nacionalnom interesu, ako ne i da otvoreno rade protiv njega.

Finlandizacija kao model neutralnosti i slučaj hladnoratovske Finske

Neutralnost u međunarodnim odnosima se tradicionalno definiše na najjednostavniji način kao neučestvovanje u ratu.² Mi ćemo ovu definiciju dodatno precizirati kako bismo obuhvatili državu kao dominantnog aktera međunarodnih odnosa i osnovnog subjekta neutralnosti; nesvrstavanje, koje podrazumeva ne nužno neposredno učešće u ratu, već i pružanje podrške (ekonomske, političke, moralne) nekoj od strana; politički sukob, jer se neutralan može biti ne samo u oružanom već i u mirnodopskom sukobu („hladnom ratu“). Naša definicija neutralnosti glasi ovako:

Neutralnost u međunarodnim odnosima podrazumeva nesvrstavanje država u političkim sukobima.

Navedenu definiciju dopunićemo klasifikacijom neutralnosti i to najpre na dihotoman način. Iz naše definicije već možemo da vidimo da postoji neutralnost u ratu i u miru, tj. u oružanom ili mirnodopskom političkom sukobu. Zatim, neutralnost može da bude vojna i politička. Vojna neutralnost podrazumeva ostanak države van vojnih saveza, dok se politička odnosi na njeno svrstavanje uz neku stranu u sukobu, ali bez formalnog vojnog savezništva.³ Ukoliko je reč o nesvrstavanju države u svim sukobima, govorimo o trajnoj, a ukoliko su u pitanju samo određeni sukobi, o *ad hoc* neutralnosti.⁴ Neutralnost može da bude jednostrana kada sama država odluči da zauzme neutralan stav, i garantovana kada joj i druge države garantuju da će poštovati njenu neutralnost. O *de facto* neutralnosti radi se kada se država samo u praksi ponaša kao neutralna, a o *de jure*, kada postoji i pravni akt koji proklamuje njenu neutralnost, bilo da je u pitanju međunarodni ugovor ili unutrašnji akt.⁵

² Christine Agius and Karen Devine, “Neutrality: A Really Dead Concept?: A Reprise”, *Cooperation and Conflict*, Vol. 46, No. 3, 2011, p. 267.

³ Pored izraza „vojna neutralnost” za ovo se koriste izrazi „nevezivanje” (*non-alliance*) i „nesvrstavanje” (*non-alignment*). Ibid, p. 268; Klaus Tornudd, “Finnish Neutrality Policy during the Cold War”, *SAIS Review of International Affairs*, Vol. 25, No. 2, Summer–Fall 2005, p. 50.

⁴ Christine Agius and Karen Devine, “Neutrality: A Really Dead Concept? A Reprise”, op. cit., pp. 267–268.

⁵ Jessica L. Beyer and Stephanie C. Hofmann, “Varieties of Neutrality: Norm Revision and Decline”, *Cooperation and Conflict*, Vol. 46, No. 3, 2011, p. 292.

Napokon, neutralnost može biti pasivna, kada se država prosto drži po strani od političkih sukoba, te izbegava aktivnije učešće u međunarodnim odnosima; aktivna, kada država uzima zapaženo učešće u međunarodnim telima i procesima sa ciljem da utiče na političke sukobe u pravcu njihovog rešavanja.⁶

Ovim podelama dodaćemo i za našu temu važnu podelu na neutralnost velikih sila i malih država. Ovo zato što male države, za razliku od velikih sila, retko imaju mogućnost da samostalno donose odluke, a i ako ih donesu, u bilo kom trenutku postoji opasnost da ih jedna ili više velikih sila nateraju da promene odluku. Ovo važi i za odluku o neutralnosti – slabost malih država u odnosu na velike sile čini da njihova neutralnost zavisi pre svega od volje velikih sila da je podrže/tolerišu.⁷ Ta podrška/tolerancija se, međutim, događa u praksi pod odgovarajućim uslovima. Mi se u ovom radu i bavimo neutralnošću malih država upravo da bismo pokazali da je ona u praksi moguća i, često, optimalna spoljnopolitička orijentacija za maksimizaciju nacionalnog interesa.⁸

⁶ O doprinosu neutralnih država smanjivanju međunarodnih tenzija za vreme Hladnog rata i njihovoj posredničkoj ulozi u sukobima posle Hladnog rata videti u: Christine Agius and Karen Devine, “Neutrality: A Really Dead Concept?: A Reprise”, op. cit., p. 271.

⁷ Klasik američke nauke o međunarodnim odnosima, Hans Morgentau, o tome je svojevremeno napisao sledeće: „Održavanje neutralnosti, u stvari, samo u maloj meri zavisi od volje male države koja želi da ostane neutralna. Naravno, takva država može da otkloni motiv velikih sila da naruše njenu neutralnost, sprovodeći politiku uzdržavanja i nepristrasnosti u pogledu njihovih sukoba, te čineći svoju oružanu silu ozbiljnim činiocem vojnih kalkulacija velikih nacija. Ono što će, međutim, biti odlučujuće za održavanje neutralnosti, jeste da li velike sile imaju bilo kakav interes u narušavanju neutralnosti male države, te da li u datom slučaju interes za to narušavanje prevazilazi strah od rizika koji iz njega može da proizađe” (Hans J. Morgenthau, “International Affairs: The Resurrection of Neutrality in Europe”, *The American Political Science Review*, Vol. 33, No. 3, June 1939, p. 480).

⁸ Za pripadnike realističke škole mišljenja o međunarodnim odnosima karakteristično je da posmatraju neutralnost kao strategiju malih država koje se nalaze na granicama sfera uticaja polova i imaju najveće šanse da budu pregažene u slučaju rata (Jessica L. Beyer and Stephanie C. Hofmann, “Varieties of Neutrality: Norm Revision and Decline”, op. cit., p. 288).

Finlandizacija je jedan od modela neutralnosti male države. Iako je reč o modelu izvedenom iz hladnoratovskog iskustva Finske, postoje primeri finlandizacije (ili makar bliski njoj) i pre i posle finskog slučaja.⁹ Izraz „finlandizacija” prvi put se pojavljuje sredinom šezdesetih godina prošlog veka, kao pežorativan naziv za povlađivanje Finske Sovjetskom Savezu, dakle manje kao oblik neutralnosti, a više ono što su na Zapadu videli kao sovjetsku dominaciju, u strahu da bi i Zapadna Nemačka (naročito od otpočinjanja Brantove Istočne politike) i cela Evropa mogle da krenu istim putem.¹⁰ Finci (a zatim i neki autori iz drugih zemalja) su se pobunili protiv ovakve upotrebe termina, odgovorivši naučnom analizom finske neutralnosti, čime su doprineli uobličavanju teorijskog koncepta finlandizacije kao posebnog oblika neutralnosti. Prema autoru koji je pisao pod pseudonimom Punasalo, finlandizacija znači da se „država odlučuje da sledi neutralnost kao sused velike sile koja predstavlja drugačiji društveni poredak i koristi arogantne političke metode. To znači da su ovlašćenja države da odlučuje o spoljnoj politici ograničena, ali je njen unutrašnji autoritet skoro potpun”.¹¹ Za Majkla Emersona (Michael Emerson) finlandizacija je situacija u kojoj „mala država (...) prihvata uticaj autoritarnog i hegemonističkog suseda u tvrdoj bezbednosti, pripadajući u isto vreme liberalno demokratskom i ekonomskom režimu Zapada”.¹² Hans Moricen (Hans Mouritzen) navodi četiri definiciona elementa „adaptivnog

⁹ Primerima neutralnosti pre Finske – a to su slučajevi Danske i Švedske u odnosu na nacističku Nemačku, kao i još nekolicinom pomoćnih primera (a sve u odnosu na nacističku Nemačku i Sovjetski Savez) – bavio se Hans Moricen, koji kao sinonim za finlandizaciju koristi izraz „adaptivna politika”. Navedeno prema: Hakan Wiberg, “Review: Coping with a Greedy Neighbour”, *Journal of Peace Research*, Vol. 26, No. 3, August 1989, pp. 319–325.

¹⁰ Fred Singleton, “The Myth of ‘Finlandisation’”, *International Affairs*, Vol. 57, No. 2, Spring 1981, p. 270; Vasile Rotaru, “The Neo-Finlandization – A Theoretical Review”, in: Mircea Brie, Polgar Istvan and Florentina Chirodea (eds), *European Union: Identity, diversity and integration*, University of Oradea, Oradea, 2012, p. 194; Max Jakobson, “Substance and Appearance: Finland”, *Foreign Affairs*, Vol. 58, No. 5, 1980, p. 1035.

¹¹ Navedeno prema: Fred Singleton, “The Myth of ‘Finlandisation’”, op. cit., p. 270.

¹² Navedeno prema: Vasile Rotaru, “The Neo-Finlandization – A Theoretical Review”, op. cit., p. 196.

prilagođavanja” (sinonim za finlandizaciju): 1) pritisak okruženja na režim, koji ugrožava njegove osnovne vrednosti; 2) prilagođavanje režima pritisku, koje podrazumeva da ovaj ima određeni stepen autonomije; 3) ovo prilagođavanje podrazumeva tolerisanje narušavanja pomenutih vrednosti; i 4) tolerancija narušavanja vrednosti se nudi u zamenu za poštovanje makar jezgrenih među njima.¹³ Ginzbergs i Rubinštajn su usredsređujući se na finsko-sovjetski slučaj nabrojali sedam karakteristika finlandizacije, koje su po analogiji primenljive i na druge slučajeve: 1) prijemčivost u spoljnoj politici za sovjetske preferencije; 2) izbegavanje saveza sa onima koje Sovjeti smatraju neprijateljima; 3) neutralnost u ratu i miru; 4) neučlanjivanje u međunarodne grupacije koje Moskva smatra neprijateljskim; 5) samocenzura, tj. izbegavanje kritikovanja Sovjetskog Saveza u medijima; 6) kompenzacija Sovjetskom Savezu u ekonomskim i kulturnim odnosima za razvijenije veze sa Zapadom u tim oblastima; i 7) otvorenost za prodor sovjetskih ideja i medija.¹⁴

Ako iz ovih definicija preuzmemo zajedničke elemente, ali ih oslobodimo ideološkog pristupa po kome država može biti finlandizovana samo u odnosu na silu koja ne pripada Zapadu, tj. liberalno-demokratskom poretku, ne svedemo samo na različitost društvenih/političkih poredaka velike sile i male države, već uzmemo u obzir nepodudarnost njihovih nacionalnih interesa u širem smislu – možemo da ponudimo našu definiciju. Elementi te definicije su sledeći. Prvi je da je reč o neutralnosti male države koja se nalazi u sferi uticaja jedne velike sile.¹⁵ Po tome se finlandizacija razlikuje od „tampon” države, koja se nalazi na granici sfera uticaja dveju ili više velikih sila, te „sive zone”, koja se nalazi izvan sfera uticaja velikih sila, ili je makar nejasno da li je u nekoj od njih.¹⁶ Drugi

¹³ Ibid., p. 197.

¹⁴ Navedeno prema: Paul Henry Nelson, *Soviet-Finnish Relations: Finlandization or Fraternalization?*, Master's Thesis, Naval Postgraduate School, Monterey, California, June 1980, pp. 56–59.

¹⁵ Pri identifikaciji slučajeva neofinlandizacije, kako pojedini autori nazivaju finlandizaciju u posthladnoratovskom periodu, oni traže upravo odnose između država sa asimetrijom u moći, gde je mala država deo neposredne interesne sfere velike sile (Vasile Rotaru, “The Neo-Finlandization – A Theoretical Review”, op. cit., p. 201).

¹⁶ Videti: Klaus Tornudd, “Finnish Neutrality Policy during the Cold War”, op. cit., pp. 46–47.

definicioni element je suprotstavljenost nacionalnih interesa male države i velike sile u pitanju. Suprotstavljenost mora da bude suštinska, tj. u pitanju moraju biti oni elementi nacionalnog interesa kojih mala država ne sme da se odrekne ukoliko želi da sačuva identitet suverene države. To može, ali ne mora da bude pitanje društvenog/političkog poretka. Posledica suprotstavljenosti nacionalnih interesa je želja finlandizovane države da „pobegne” iz sfere uticaja velike sile u pitanju. Pošto je to nemoguće, ona se odlučuje za neutralnost kao jedinu moguću opciju pod kojom može da sačuva makar jezgro nacionalnog interesa, plaćajući velikoj sili u čijoj se sferi uticaja nalazi cenu za to u vidu odricanja od nekih sporednijih elemenata istog.¹⁷ Treći definicioni element upravo je delimično potčinjavanje, odnosno žrtvovanje dela suvereniteta male države velikoj sili. Ovo potčinjavanje u spoljnoj politici podrazumeva obavezivanje male države velikoj sili i stalno uveravanje iste da će ostati neutralna, tj. da se ni na koji način neće svrstati na stranu s kojom je sila u pitanju u političkom sukobu. U unutrašnjoj politici, potčinjavanje se ogleda u uticaju koji velika sila vrši na politički proces u maloj državi, sa ciljem da osigura da ova zadrži kurs neutralnosti, i to pre svega kroz izbor podobnih političkih ličnosti i grupacija na rukovodeća mesta u državi, odnosno sprečavanje izbora nepodobnih, dok sama finlandizovana država sa svoje strane primenjuje „samocenzuru” – izbegavanje kritike politike velike sile kojoj se prilagođava. Naša definicija finlandizacije, dakle, glasila bi ovako:

Finlandizacija je oblik neutralnosti male države u sferi uticaja jedne velike sile sa kojom ova ima suštinski suprotstavljen nacionalni interes, pri čemu mala država žrtvuje deo suvereniteta i nacionalnog interesa potčinjavajući svoju unutrašnju i spoljnu politiku velikoj sili, u zamenu za očuvanje jezgra nacionalnog interesa neophodnog za postojanje njenog identiteta kao suverene države.

Činjenica da se kod finlandizacije mala država nalazi u sferi uticaja jedne velike sile znači da joj ova u svakom trenutku može ukinuti neutralnost, te

¹⁷ Paul Henry Nelson, *Soviet-Finnish Relations: Finlandization or Fraternalization?*, op. cit., p. 37; Efraim Karsh, „Adaptation and Conflict”, *International Affairs*, Vol. 62, No. 2, Spring 1986, p. 277. Moricen postavlja pitanje kada i kako režim može da se dobrovoljno odrekne vrednosti koje su važni elementi njegovog identiteta (navedeno prema: Hakan Wiberg, „Review: Coping with a Greedy Neighbour”, op. cit., p. 320).

je potrebno da se steknu određeni uslovi da bi je ona tolerisala, tj. da bi neutralnost po modelu finlandizacije uopšte bila moguća. Prvi uslov je da je deo sfere uticaja velike sile u kome se mala država nalazi, za veliku silu od perifernog značaja.¹⁸ Ukoliko je reč o vitalnom delu njene sfere uticaja, posebno onom koji ima strateški značaj u sukobu sa drugim velikim silama, gotovo je nemoguće da velika sila toleriše neutralnost maloj državi. Na delu sfere uticaja od perifernog značaja velikoj sili je po pravilu jedino bitno da se mala država ne svrsta na drugu stranu, dok neutralnost može da joj toleriše, pod uslovom da ima puno poverenje u nju. Drugi uslov je da pored velike sile u čijoj se sferi uticaja mala država nalazi, u sistemu postoji najmanje još jedna velika sila. Neutralnost gubi smisao ukoliko ne postoje makar dve strane između kojih će se moći biti nesvrstan. Uz to, kad u sistemu postoje makar dve velike sile, uvek postoji mogućnost da će na ukidanje neutralnosti malih država od strane jedne od njih, i druga reagovati na isti način, što bi moglo da pogodi ne samo finlandizovane, već i „tampon” države, čiji su opstanak i stabilnost obično jako važni velikim silama, kao i „sive zone”, koje bi mogle da budu pretvorene u delove sfera uticaja velikih sila. Treći uslov je da mala država razvije sopstvene kapacitete za odbranu i po potrebi ih demonstrira, kako bi velikoj sili stavila u izgled što veće gubitke ukoliko ova bude pokušala da joj ukine neutralnost. U totalnom ratu velika sila bi sigurno pregazila malu državu, ali su velike sile retko spremne na totalni rat sa malim državama, jer žele da izbegnu veće gubitke. Najčešće je dovoljno da mala država stavi u izgled velikoj sili ovakve gubitke, da bi ova ocenila da joj se agresija ne isplati.¹⁹ To će posebno doći do izražaja ako je finlandizovana država u prošlosti već vodila rat protiv velike sile, pružila jak otpor i po mogućstvu joj nanela neprihvatljive gubitke.

Hladnoratovskoj neutralnosti Finske prethodilo je ukidanje njene međuratne neutralnosti nakon pakta Ribentrop-Molotov, kojim je ova prepuštena sovjetskoj sferi uticaja. Odbivši da prihvati teritorijalne ustupke

¹⁸ O ovoj „srećnoj okolnosti” videti u: Vasile Rotaru, “The Neo-Finlandization – A Theoretical Review”, op. cit., p. 202.

¹⁹ Prema Maksu Jakobsonu, „(...) u sukobu između velike sile sa širokim i raznovrsnim interesima, i male nacije sa jednim jedinim ciljem opstanka, ravnoteža snaga ne može uvek da se izračuna prostom aritmetikom” (Max Jakobson, “Substance and Appearance: Finland”, op. cit., p. 1037).

i bezbednosne garancije koje je Sovjetski Savez od nje tražio u zamenu za poštovanje neutralnosti, Finska je ušla u Zimski rat (1939–1940), u kome je pružila žilav otpor Sovjetima i nanela im višestruko veće ljudske gubitke od onih koje je sama imala, ali je u cilju izbegavanja dalje štete posle nekoliko meseci morala da popusti i prihvati mirovni sporazum koji je podrazumevao veće ustupke od onih koje su Sovjeti tražili pre rata.²⁰ Nakon napada Nemačke na Sovjetski Savez, Finci u periodu 1941–1944. godine u neformalnom savezništvu sa Nemačkom ponovo ratuju protiv Sovjeta. Kontraofanziva Crvene armije 1944. godine ugrožava i Finsku, pa ova prihvata primirje, koje je osim povratka na granicu definisanu ugovorom iz 1940. godine podrazumevalo i da Finska zarati sa Nemačkom i protera njene trupe sa svoje teritorije (Laponski rat). Sovjeti su prihvatili činjenicu o neformalnom savezništvu Finske i Nemačke, time i odvojenom ratu koji je Finska vodila, te od nje nisu tražili безусловnu kapitulaciju, niti je okupirali.²¹ Godine 1948. oni će sa Finskom potpisati Sporazum o prijateljstvu, saradnji i uzajamnoj pomoći na kome će biti zasnovana hladnoratovska neutralnost Finske. Velike zasluge za to nosi Juho Kusti Pasikivi (Juho Kusti Paasikivi), predsednik Finske u periodu 1946–1956, čovek koji je u Moskvi uspeo da se u pregovorima izbori za znatno povoljnije odredbe Sporazuma od onih koje mu je Staljin prvobitno bio ponudio.²²

Već u preambuli Sporazuma stajalo je: „(u)zimajući u obzir želju Finske da ostane izvan sukoba velikih sila”.²³ Ovim je Sovjetski Savez Finskoj skoro eksplicitno priznao pravo da ostane neutralna. Sporazumom se Finska obavezala da se suprotstavi oružanom napadu koji bi Nemačka ili njeni

²⁰ O dinamici pregovora i izbivanju rata, videti: D. W. Spring, “The Soviet Decision for War against Finland, 30 November 1939”, *Soviet Studies*, Vol. 38, No. 2, April 1986, pp. 207–226.

²¹ Ralf Torngren, “The Neutrality of Finland”, *Foreign Affairs*, Vol. 39, 1960, pp. 602–603. Finska je tako, uz Veliku Britaniju i Sovjetski Savez, bila jedina evropska učesnica Drugog svetskog rata koja ni u jednom trenutku rata nije bila u potpunosti okupirana, u isto vreme sačuvavši i društveni poredak i političke institucije (ibid., p. 603).

²² O tome kako je Pasikivi na pregovorima u Moskvi ublažio Staljinov predlog videti u: Efraim Karsh, “Adaptation and Conflict”, op. cit., p. 269.

²³ “The Agreement of Friendship, Coöperation, and Mutual Assistance between the Union of Soviet Socialist Republics and the Republic of Finland”, http://heninen.net/sopimus/1948_e.htm, 16/08/2016.

saveznici preduzeli protiv nje ili protiv Sovjetskog Saveza, a preko njene teritorije. Sporazum predviđa i mogućnost da Sovjetski Savez pruži Finskoj pomoć u takvom slučaju, ali samo ukoliko dve strane o tome postignu dogovor. Predviđene su i konsultacije strana ugovornica o tome da li postoji navedena pretnja od oružanog napada. Finska je, dakle, Sporazumom preuzela izvesne obaveze u slučaju napada na Sovjetski Savez, ali samo ukoliko bi taj napad išao preko njene teritorije, koju ova ionako ima odgovornost da brani. Nije bilo predviđeno da Finska pomogne odbrani Sovjetskog Saveza na bilo kom drugom području, dok pomoć Sovjetskog Saveza Finskoj može da usledi tek nakon konsultacija i odgovarajućeg dogovora. Lako se zaključuje da u ovim odredbama nema govora o sklapanju vojnog saveza i da one time ne protivreče finskoj neutralnosti, koja je Sporazumom stekla karakter *de jure* i garantovane. Štaviše, Sporazum propisuje i da strane ugovornice neće ulaziti u saveze koji bi bili upravljani protiv druge strane, kao i da će poštovati načela suvereniteta, integriteta i nemešanja u unutrašnje stvari druge strane.

U trenutku sklapanja Sporazuma bila su ispunjena sva tri uslova za finlandizaciju. Prvi uslov je bio da se Finska nalazi na delu sovjetske sfere uticaja od perifernog značaja. Za razliku od država Srednje Evrope, koje su za Sovjetski Savez imale ključni geostrateški značaj i u predašnjem obračunu sa Hitlerom i u hladnoratovskom nadmetanju sa Zapadom, Finska je imala tu sreću da se nađe na relativno skrajnutom skandinavskom području. Ovde je bezbednosni interes Sovjetskog Saveza bio isključivo defanzivan – sprečiti mogućnost da potencijalni agresor sa Zapada iskoristi teritoriju Finske da bi ugrozio severozapadni deo sovjetske teritorije, a pre svega Lenjingrad.²⁴ Glavni posleratni zadatak finske spoljne politike postaće obezbeđivanje poverenja Sovjetskog Saveza u neutralnost, koje ovaj nije imao uoči Zimskog rata.²⁵ Drugi uslov bio je da pored Sovjetskog Saveza u sistemu postoji barem još jedna velika sila. Ovo je najmanje sporno – Hladni rat je bio *par excellence* nadmetanje dveju supersila oko svetske hegemonije, u čemu su one uravnoteživale jedna drugu, te je postojao prostor za male

²⁴ Kalevi J. Holsti, "Strategy and Techniques of Influence in Soviet-Finnish Relations", *The Western Political Quarterly*, Vol. 17, No. 1, March 1964, p. 66; Efraim Karsh, "Adaptation and Conflict", op. cit., p. 265.

²⁵ Ralf Torngren, "The Neutrality of Finland", op. cit., pp. 603–604.

države da u ostvarivanju nacionalnog interesa koriste i strategiju neutralnosti kao legitimnu. Uz to, mogući sovjetski motiv za tolerisanje neutralnosti Finske bila je spekulacija da bi u slučaju uvlačenja Finske u sovjetski blok Švedska reagovala priključenjem zapadnom bloku.²⁶ Konačno, i treći uslov – postojanje i demonstracija sopstvenih kapaciteta za odbranu od sovjetske agresije – u slučaju Finske bio je u potpunosti zadovoljen, jer je ova u periodu 1918–1944. godine vodila tri rata protiv Sovjetskog Saveza i uspela da mu nanese značajne gubitke, a da ostane neokupirana i na kraju iznudi mirovna rešenja koja će predstavljati delimične kompromise. Usled „vojničkog duha” koji su Finci prikazali u ratu sa Sovjetima,²⁷ Staljin je još u Teheranu 1943. razgovarajući o Finskoj sa Čerčilom i Ruzveltom, rekao da „nacija koja se tako žestoko borila za svoju nezavisnost zaluzuje da joj se posveti pažnja”.²⁸

Nesporno je da je u slučaju hladnoratovske Finske prisutan prvi definicioni element finlandizacije – Finska je bila mala država koja se nalazila u sferi uticaja jedne velike sile, u ovom slučaju supersile kakva je bio tadašnji Sovjetski Savez. Bilo je jasno da SAD i njeni evropski saveznici ne bi ni hteli, niti mogli da spreče Sovjetski Savez da Finskoj ukine neutralnost ukoliko to poželi, jednako kao što nisu mogli da spreče nametanje socijalizma u drugim istočnoevropskim državama i kasnije gušenje pobuna u nekima od njih (Poljska, Mađarska, Čehoslovačka), kao i sovjetsku invaziju Avganistana. Drugi definicioni element – suprotstavljenost nacionalnih interesa Sovjetskog saveza i Finske, takođe je nesporno bio prisutan, i to u vidu suprotstavljenih društvenih i političkih poredaka. Finska elita je nedvosmisleno pokazala da za nju moguće uvođenje socijalizma predstavlja „crvenu liniju” koja se ne sme preći, te da je očuvanje kapitalizma u kombinaciji sa specifičnim skandinavskim modelom socijalne države, kao i liberalno-demokratskog političkog poretka

²⁶ Kalevi J. Holsti, “Strategy and Techniques of Influence in Soviet-Finnish Relations”, op. cit., pp. 66–67; George H. Quester, “Finlandization as a Problem or an Opportunity?”, *The Annals of the American Academy of Political and Social Science*, Vol. 512: The Nordic Region: Changing Perspectives in International Relations, November 1990, p. 38.

²⁷ Ibid., p. 37.

²⁸ Max Jakobson, “Substance and Appearance: Finland”, op. cit., p. 1039.

sama srž njenog nacionalnog interesa oko koje nema kompromisa. Čuven je jedan citat Pasikivijevog naslednika na mestu predsednika, Urha Kekonena (Urho Kekkonen), koji je prilikom posete sovjetskog premijera Hruščova Helsinkiju 1960. godine izjavio: „(u)beđen sam da bi, čak i kada bi čitav ostatak Evrope prešao na komunizam, Finska sačuvala tradicionalnu demokratiju Severa ukoliko većina finskog naroda to bude želela, kao što ja verujem da bi”.²⁹ Treći definicioni element – delimično potčinjavanje spoljne i unutrašnje politike Sovjetskom Savezu, sa ciljem da se odricanjem od sporednih elemenata nacionalnog interesa sačuva njegova pomenuta srž – predstavlja suštinu finlandizacije, zaslužuje da mu se posveti malo više pažnje.

Osnovni zadatak finske spoljne politike postalo je sticanje sovjetskog poverenja u njenu neutralnost: „(n)aša spoljna politika od sada pa nadalje nikada neće moći da bude suprotstavljena Sovjetskom Savezu i naš istočni sused mora da bude ubeđen u našu rešenost da to dokažemo”, izjaviće nakon Drugog svetskog rata Pasikivi.³⁰ Ovaj stav kasnije će biti nazvan Pasikivijevom doktrinom, a nakon dolaska na položaj njegovog naslednika Kekonena (1956–1981), koji ju je do kraja razvio i primenio, Pasikivi-Kekonenovom linijom. Ona je u toku čitavog Hladnog rata podrazumevala brojne odluke o izlaženju u susret sovjetskim interesima i u spoljnoj i unutrašnjoj politici. Cilj je bio da se Sovjetskom Savezu stalno pružaju ustupci taktičkog karaktera, koji bi doprineli strateškom cilju: sticanju sovjetskog prihvatanja i priznanja zapadnjačkog društvenog, ekonomskog i političkog sistema uz njegove granice.³¹ Dva su bila ključna elementa finskog povlađivanja Sovjetskom Savezu u spoljnoj politici: izbegavanje ulaženja u bilo kakve saveze ili dogovore (dakle, ne nužno vojne) koje bi Moskva smatrala uperenim protiv sebe; izbegavanje izjašnjavanja o pitanjima oko kojih se Sovjetski Savez spori sa Zapadom. U unutrašnjoj politici ključni elementi su bili: vođenje računa o interesima Sovjetskog Saveza u odvijanju političkog procesa unutar Finske, a često i neposredan uticaj Moskve na isti, sa ciljem izbora na državne funkcije za Sovjete podobnih ljudi, odnosno

²⁹ Navedeno prema: Ralf Torngren, “The Neutrality of Finland”, op. cit., p. 609.

³⁰ Navedeno prema: Paul Henry Nelson, *Soviet-Finnish Relations: Finlandization or Fraternization?*, op. cit., p. 48.

³¹ Efraim Karsh, “Adaptation and Conflict”, op. cit., p. 277.

sprečavanje izbora nepodobnih; samocenzura, odnosno izbegavanje kritike Sovjetskog Saveza u medijima i kulturnom životu.

Odmah nakon potpisivanja Sporazuma 1948. godine, Finska je odbila učešće u Maršalovom planu jer ga je Sovjetski Savez video kao američki instrument uperen protiv njega. Iz istog razloga se Sovjeti u prvo vreme nisu saglasili sa pristupanjem Finske Nordijskom savetu.³² Jedno od ključnih hladnoratovskih spornih pitanja bilo je nemačko pitanje, pa se Finska u pogledu njega neće izjašnjavati, niti priznavati nijednu od dve Nemačke, dokle god one i supersile ovo pitanje ne budu rešile između sebe.³³ Finska će tokom čitavog Hladnog rata izbegavati da se izjašnjava o pitanjima oko kojih su supersile imale suprotstavljene stavove.³⁴ To se pokazalo i prilikom sovjetske invazije Čehoslovačke 1968. i Avganistana 1979. godine, kada je Finska pozvala na povlačenje stranih trupa iz dveju zemalja, ali nije direktno optužila Sovjetski Savez.³⁵ Ovo znači da je njena neutralnost sve vreme osim vojne imala i karakter političke neutralnosti, a vidimo da je u vreme predsednikovanja Pasikivija bila i pasivna, tj. svodila se na izbegavanje svega što bi Kremlj mogao da protumači kao odstupanje od neutralnosti. Za vreme Kekonenovog predsednikovanja finska neutralnost će poprimati sve više aktivan karakter. Finska će aktivno učestvovati u radu Ujedinjenih nacija na rešavanju međunarodnih sukoba u koje supersile nisu bile neposredno uključene, te će između ostalog poslati vojne snage u mirovnu misiju na Suecki kanal.³⁶ Kekonen će u toku 25 godina koliko se nalazio na mestu predsednika Finske pokrenuti niz međunarodnih inicijativa. Uz mirovne misije UN (pored Sueca, najveća je bila na Kipru), najvažnija je svakako bila Konferencija o bezbednosti i saradnji u Evropi održana sedamdesetih godina upravo u Helsinkiju, i na kojoj će 1975. biti usvojen Helsinški završni akt, verovatno najznačajniji rezultat tadašnjeg detanta među supersilama.³⁷

³² Ibid., pp. 271–272.

³³ Navedeno prema: Ralf Torngren, “The Neutrality of Finland”, op. cit., pp. 605–606.

³⁴ Max Jakobson, “Finland’s Foreign Policy”, *International Affairs*, Vol. 38, No. 2, April 1962, p. 199.

³⁵ Fred Singleton, “The Myth of ‘Finlandisation’”, op. cit., p. 285.

³⁶ Ralf Torngren, “The Neutrality of Finland”, op. cit., p. 606.

³⁷ O ovoj i drugim Kekonenovim inicijativama videti u: Fred Singleton, “The Myth of ‘Finlandisation’”, op. cit., pp. 283–285.

Jedno od najnezgodnijih pitanja finske neutralnosti uspešno razrešeno za vreme Kekonena, a koje se ticalo članstva u međunarodnim organizacijama, bilo je pitanje članstva Finske u EFTA. Iako je ova organizacija bila isključivo ekonomskog karaktera, Sovjetski Savez ju je posmatrao kao korak ka učlanjenju u Evropsku ekonomsku zajednicu, u kojoj je već video i antisovjetski politički instrument Zapada, te nije dozvoljavao Finskoj da postane član EFTA. Sledeći ekonomski interes zemlje, Kekonen se mudrom diplomatijom izborio da se Sovjeti saglase da se Finska pridruži EFTA, ali pod uslovom da Sovjetskom Savezu pruži iste ekonomske privilegije koje će pružiti članicama asocijacije. Zapadne zemlje su se s ovim usaglasile tako što su 1961. godine prihvatile da Finska postane pridružena članica EFTA (punopravna će postati tek 1986).³⁸

U početku je Sovjetski Savez nastojao da osigura finsku neutralnost direktnim pritiskom na njenu spoljnu politiku, da bi od 1956. godine to sve više činio manipulisanjem unutrašnjim političkim procesom u Finskoj, orijentišući se na podršku konkretnim političkim ličnostima u čiji „prijateljski” stav je bio siguran.³⁹ Trebalo je obezbediti stabilnost u finskoj politici neutralnosti tako što će favorizovati izbor „podobnih” (što znači Sovjetskom Savezu naklonjenih), a onemogućavati izbor „nepodobnih” ličnosti na najviše državne funkcije. Prvi na listi nepodobnih bio je lider Socijaldemokratske partije Vaino Tanner (Väinö Tanner) zbog „antisovjetske” biografije.⁴⁰ Već u toku drugog Pasikivijevog mandata doći će do nekoliko kriza finskih vlada usled nastojanja Pasikivija da u njih uključuje socijaldemokrate, a komuniste zadrži van.⁴¹ Kao produžetak ovog talasa, u drugoj godini Kekonenovog predsednikovanja (1958) izbiće prva velika kriza u sovjetsko-finskim odnosima izazvana unutrašnjepolitičkim razlozima, poznatija kao „Noćni mraz”. Njoj je prethodio neuspeh Tanera da lično 1957. formira vladu (usled direktnog sovjetskog pritiska), nakon čega će to učiniti

³⁸ O sporu oko članstva u EFTA i njegovom razrešenju videti u: Ralf Torngren, “The Neutrality of Finland”, op. cit., pp. 607–609; Kalevi J. Holsti, “Strategy and Techniques of Influence in Soviet-Finnish Relations”, op. cit., pp. 72–74.

³⁹ Ibid., p. 74.

⁴⁰ Kalevi J. Holsti, “Strategy and Techniques of Influence in Soviet-Finnish Relations”, op. cit., p. 75.

⁴¹ Fred Singleton, “The Myth of ‘Finlandisation’”, op. cit., p. 281.

njegov stranački kolega Fagerholm (Karl-August Fagerholm). No, činjenica da je Taner u isto vreme preuzeo mesto predsednika Socijaldemokratske partije bila je povod da Sovjeti u Fagerholmu vide samo produženu Tanerovu ruku i odbiju saradnju sa novom vladom.⁴² Prve reakcije Moskve bile su u vidu povlačenja ambasadora na konsultacije i primene niza ekonomskih sankcija protiv Finske.⁴³ Kriza je razrešena tako što su se predstavnici Kekonenove Agrarne partije povukli iz Fagerholmove vlade i oborili je, da bi zatim formirali manjinsku vladu na čelu sa Suskelainenom (Vieno Sukselainen). Finsko-sovjetski odnosi su normalizovani posetom Kekonena Hruščovu neposredno posle toga.⁴⁴

Time što je lično potkopao Fagerholmovu vladu, a zatim direktnim susretom sa Hruščovim razrešio krizu „Noćni mraz”, Kekonen se nametnuo kao vrhovni arbitar u pogledu toga ko sme u finsku vladu, a ko ne. Ovo će još jednom doći do izražaja u drugoj velikoj krizi finsko-sovjetskih odnosa, „Notnoj krizi”, koja je izbila 1961. godine u trenucima žestokog zaošttravanja odnosa između Sovjetskog Saveza i Zapada po pitanju Berlina. Počela je tako što su Sovjeti od Finske zatražili vojne konsultacije predviđene Sporazumom od 1948. godine povodom narastajuće opasnosti od Zapadnih Nemaca i NATO. Da su održane, ove konsultacije mogle su da odvedu u „pomoć” Sovjeta da se Finska odbrani, odnosno okupaciju Finske i ukidanje njene neutralnosti. No, sve se pokazalo kao sovjetski blef usmeren na uticaj na unutrašnju političku dinamiku u Finskoj, gde su se bližili predsednički izbori.⁴⁵ Protivkandidat Kekonenu na tim izborima bio je socijaldemokrata Olavi Honka, za koga se smatralo da ima velike šanse za pobjedu. Kekonen se u vreme kada je nota sa sovjetskim zahtevom za konsultacijama stigla nalazio u poseti SAD, da bi po povratku u Helsinki reagovao na notu bez imalo panike, poručujući javnosti da ona nije uperena protiv finske neutralnosti, već da njome Sovjetski Savez zapravo izražava podršku istoj.⁴⁶ Zatim je pokušao da razreši krizu raspuštanjem parlamenta

⁴² Ibid., p. 281.

⁴³ Efraim Karsh, „Adaptation and Conflict”, op. cit., p. 272.

⁴⁴ Kalevi J. Holsti, „Strategy and Techniques of Influence in Soviet-Finnish Relations”, op. cit., pp. 75–76.

⁴⁵ Ibid., p. 77.

⁴⁶ Ibid., p. 78.

i raspisivanjem novih izbora, a kada se to pokazalo nedovoljnim, tajno je otputovao u Novosibirsk gde se sastao sa Hruščovim.⁴⁷ Rezultat susreta bilo je odlaganje konsultacija „na neodređeno” i zajednički kominike u kome je između ostalog izražena sovjetska podrška neutralnosti Finske i Kekonenu lično kao njenom garantu. Honki nije preostalo ništa drugo nego da iz patriotskih razloga, da ne bi ugrozio finsku neutralnost, povuče kandidaturu i tako omogućiti Kekonenu da ubedljivo dobije izbore, čime je i ispunjen stvarni cilj sovjetske note.⁴⁸

Nakon „Notne krize” Socijaldemokratska partija će se postepeno „detanerizovati”, shvativši da ne može efektivno da učestvuje u vlasti ukoliko nema naklonost Sovjeta.⁴⁹ Prijateljski odnos prema Sovjetskom Savezu postepeno će postati stvar rutine, što je došlo do izražaja i u autocenzuri u finskim medijima, koja je podrazumavela izbegavanje bilo kakve kritike sovjetske politike, naročito nakon invazije Čehoslovačke (1968). Za finsku neutralnost je najvažnije da su je prihvatili i Sovjeti i Zapad, sa kojim je Finska razvila odnose više nego ikada ranije, o čemu svedoče brojne posete Kekonena zapadnim zemljama.⁵⁰ Kekonenovu politiku nastaviće Mauno Koivisto (1982–1994), a izgubiće smisao tek sa završetkom Hladnog rata i raspadom Sovjetskog Saveza, kada su nestala sva tri definiciona elementa finlandizacije. Ipak, na ove događaje Finska će oprezno reagovati, u prvo vreme nastojeći da sačuva dobre odnose sa Rusijom, ne tražeći da joj se vrate teritorije koje je izgubila u Zimskom ratu i ostajući vojno neutralna, tj. izvan NATO. U najnovijem periodu dodatno je naglašena aktivna komponenta finske neutralnosti, koja će između ostalog doći do izražaja u posredničkoj ulozi koju je Koivistov naslednik Marti Ahtisari (1994–2000) imao u zaustavljanju sukoba NATO i Jugoslavije i u kasnijem rešavanju kosovskog pitanja. Današnja Finska je i dalje vojno, ali ne i politički neutralna, što vidimo i u njenom bezrezervnom svrstavanju uz Zapad u njegovom sukobu sa Rusijom povodom ukrajinske krize.

⁴⁷ Ibid., pp. 78–79.

⁴⁸ Ibid., pp. 79–80.

⁴⁹ Fred Singleton, “The Myth of ‘Finlandisation’”, op. cit., p. 282.

⁵⁰ Ralf Torngren, “The Neutrality of Finland”, op. cit., pp. 604–605.

Neutralnost postpetoaktobarske Srbije

Test hipoteze o finlandizaciji postpetoaktobarske Srbije započinjemo razmatranjem da li je Srbija u ovom periodu uopšte neutralna. Do promena 5. oktobra 2000. ona to nije bila, iz dva razloga. Prvo, zato što je u toku poslednje decenije bila posredan ili neposredan učesnik ratova na prostoru bivše SFR Jugoslavije, uključujući i rat sa NATO-om. Drugo, zato što ni u vojnom, ni u političkom smislu nije bila nesvrstana. U vojnom smislu se u toku NATO agresije založila za ulazak u vojni savez sa Rusijom i Belorusijom i čak donela skupštinsku odluku o tome. U političkom smislu, tadašnje vlasti Srbije (tj. SR Jugoslavije) su se u većem delu decenije otvoreno zalagale protiv vizije svetskog poretka na čijem ostvarivanju su radile SAD i druge zapadne zemlje, odnosno pružale moralnu podršku akterima koji su se toj viziji suprotstavljali. Sa nekima od tih aktera Srbija je imala i značajnu vojnu saradnju (primer razmene vojnih informacija sa Irakom uoči agresije 1999. godine).⁵¹ Ovakva praksa prestaje dolaskom na vlast novih političkih snaga 5. oktobra 2000. godine. Iako je značajan deo nove vladajuće koalicije imao izrazito prozapadno usmerenje, ona u tom pogledu nije bila jedinstvena, a vrlo brzo će joj se javiti i imperativ očuvanja nacionalnog interesa zemlje, posebno kada su Kosovo i Metohija u pitanju, na čijoj nezavisnosti SAD i njihovi saveznici nastavljaju predano da rade i nakon 5. oktobra. Zoran Đinđić, a to će do danas biti slučaj i sa njegovim naslednicima na mestu prvog čoveka Srbije (Vojislavom Koštunicom, Borisom Tadićem i Aleksandrom Vučićem) neće imati drugog izbora osim da sledi politiku neutralnosti, ne svrstavajući se ni na Zapad, ni na stranu aktera koji su sa njim bili sukobljeni (među kojima će od dolaska Vladimira Putina na vlast prvo mesto postepeno zauzeti Rusija).

Neutralnost postpetoaktobarske Srbije pojavljuje se u više oblika iz naših dihotomnih podela. Ona je nesumnjivo vojna, jer se Srbija do danas nije priključila nijednom vojnom savezu, a čak je 2007. usvojila skupštinsku rezoluciju u kojoj se kaže da ona neće postati član nijednog stalnog vojnog saveza. Obaveze prema NATO koje je Srbija preuzela programom „Partnerstvo za mir” i Individualnim akcionim planom partnerstva (IPAP)

⁵¹ Videti: Barry R. Posen, “The War for Kosovo: Serbia’s Political-Military Strategy”, *International Security*, Vol. 24, No. 4, Spring 2000, p. 56.

nisu u suprotnosti sa vojnom neutralnošću. Ona je u solidnoj meri i politička, što se na prvom mestu ogleda u nesvrstavanju ni na jednu stranu u tekućem sukobu Zapada predvođenog SAD s jedne, i Rusije s druge strane. Odbijanje Srbije da pruži podršku nekoj od dveju strana posebno dolazi do izražaja nakon zaoštavanja ovog sukoba izbijanjem građanskog rata u Ukrajini 2014. godine. Srbija na bilo koji način nije podržala nijednu stranu, ne priznavši rusku aneksiju Krima, ali i ne osudivši istu, niti primenivši sankcije protiv Rusije. Ovo uprkos tome što bi Srbija ulaskom u Evropsku uniju verovatno morala da uskladi spoljnu politiku sa Zajedničkom spoljnom i bezbednosnom politikom Unije (čije su sve članice uvele sankcije Rusiji), jer je pristupanje Srbije Uniji i dalje daleko, te se u ovoj fazi samo opredeljenje zemlje da postane njen član ne može posmatrati kao odstupanje od političke neutralnosti. Imajući u vidu da se neutralnost Srbije pre svega odnosi na nepristupanje postojećim vojnim savezima i nesvrstavanje u aktuelnom sukobu SAD i Rusije (mada se Srbija ne svrstava i kod mnogih drugih međunarodnih sukoba), može se reći da je ona *ad hoc* prirode. Politička neutralnost Srbije u ovom trenutku ima *de facto*, a vojna (zahvaljujući pomenutoj skupštinskoj deklaraciji) i *de jure* karakter. Neutralnost Srbije može se smatrati garantovanom, i to na dva načina. Prvo, podršku istoj otvoreno su u brojnim prilikama izrazile i NATO i Rusija.⁵² Drugo, na Srbiju se odnose i političke deklaracije OEBS, oko kojih se slažu sve države članice ove organizacije na prostoru od Vankuvera do Vladivostoka, uključujući i SAD i Rusiju, u kojima piše da svaka država članica OEBS ima pravo na neutralnost.⁵³ Neutralnost Srbije u prvim

⁵² Jedan od novijih primera eksplicitno izraženog poštovanja vojne neutralnosti Srbije od strane NATO je intervju njegovog generalnog sekretara Jensa Stoltenberga za RTS iz novembra 2015: „Srbija je suverena zemlja, i vi ćete o tome sami odlučiti – želite li ili ne želite da budete deo različitih bezbednosnih sporazuma. Srbija je odlučila da bude neutralna i ja to stoprocentno poštujem (...) NATO nikada nije prisiljavao nijednu zemlju da uđe u savez sa nama. Da vas podsetim, NATO ima odlične odnose sa nekoliko država koje su vojno neutralne – Švedska, Finska – one su neutralne decenijama” („Stoltenberg: Poštujem neutralnost Srbije”, RTS, 20. novembar 2015, www.rts.rs/page/stories/sr/story/9/politika/2112093/stoltenberg-postujem-neutralnost-srbije.html, 07/09/2016.

⁵³ Najnovija je deklaracija iz Astane objavljena 2010. godine, u kojoj se kaže: „(p)otvrđujemo pravo svake države učesnice da slobodno izabere ili promeni svoj bezbednosni aranžman, uključujući ugovore o savezu (...) Svaka država ima pravo i na

godinama nakon 5. oktobra uglavnom je bila pasivna, da bi do danas poprimila sve aktivniju crtu, učešćem Vojske Srbije u brojnim mirovnim misijama i zauzimanjem položaja predsedavajućeg u međunarodnim organizacijama (UN 2012–2013, OEBS 2015).

Postpetooktobarska Srbija se, dakle, uklapa u našu definiciju neutralnosti, i to tako da u dihotomnim podelama koje smo naveli uglavnom odgovara modelu finlandizacije, s izuzetkom odsustva *de jure* karaktera političke neutralnosti. Ostaje da vidimo da li se Srbija može uklopiti i u tri definiciona elementa finlandizacije koje smo naveli. Prvi element – mala država u sferi uticaja jedne velike sile – najmanje je sporan kada je postpetooktobarska Srbija u pitanju. Povlačenjem Rusije iz ranije istočnoevropske sfere uticaja Sovjetskog Saveza, u koju je spadao i deo Balkana, početkom devedesetih godina pojavio se vakuum moći na prostoru od Baltika do Crnog i Jadranskog mora. Njega su u toku te decenije ispunile SAD, proširivši sferu uticaja na čitavo to područje, što su kada je postjugoslovenski prostor u pitanju činile mešanjem u građanske ratove, sve do direktne oružane intervencije. NATO agresija 1999. i okončanje vladavine Slobodana Miloševića 5. oktobra 2000. godine predstavljali su dovršenje procesa pretvaranja Balkana u isključivi deo sfere uticaja SAD. Rusija i da je htela nije mogla da spreči pomenutu agresiju, kao što ni danas ne bi mogla efektivno da reaguje ukoliko bi SAD rešile da vojnom intervencijom reše neko od preostalih otvorenih političkih pitanja na Balkanu. Mali kontigent ruskih trupa na Kosovu i Metohiji posle 1999. godine nalazio se pod komandom NATO, a i on se povukao 2003. godine. Ruska sfera uticaja ostala je daleko na istoku i trenutno je negde iza granice Krima i delova Donjecke i Luganske oblasti sa ostatkom Ukrajine. Opisana situacija je potpuno analogna finskom položaju za vreme Hladnog rata, koji se odlikovao konstantnom opasnošću od vojne intervencije Sovjetskog Saveza, kome Zapad ne bi mogao efektivno da se suprotstavi. Kao što za Finsku ulazak u NATO (ili samo političko pristajanje uz Zapad) nijednog trenutka nije bio opcija, jer bi ga Crvena armija lagano osujetila, tako ni Srbija sebi ne bi mogla da priušti luksuz izjašnjavanja u prilog saveza sa Rusijom ili stavljanja na njenu stranu, jer bi NATO munjevito reagovao (ne

neutralnost” (“Astana Commemorative Declaration: Towards a Security Community”, Article 3, OSCE, 1 December 2010, www.osce.org/mc/74985, 07/09/2016).

isključujući oružanu intervenciju) pre nego što se realizuje svrstavanje države iz američke sfere uticaja na stranu suparničke velike sile.

Drugi element – suštinska suprotstavljenost nacionalnog interesa male države i velike sile u čijoj se sferi uticaja ova nalazi – takođe je očigledan, iako se njegova priroda bitno razlikuje od finskog slučaja. Kod Finske i Sovjetskog Saveza je postojala inkompatibilnost društvenih i političkih poredaka, čega nema u slučaju Srbije i SAD – Srbija je počev od 2000. godine usvojila koncept liberalnog kapitalizma i demokratije i putem ekonomskih i političkih reformi postepeno ga sprovodila u praksi i unapređivala. Suprotstavljenost nacionalnih interesa SAD i Srbije ipak postoji i možda je čak dublja nego u slučaju Finske i Sovjetskog Saveza. Ona se najpre tiče pitanja teritorijalnog integriteta, jer Srbija do danas ni faktički niti pravno nije priznala nezavisnost Kosova, proglašenu 2008. godine i priznatu od strane SAD i većine zapadnih zemalja. Upravo SAD i njihovi glavni evropski saveznici predano rade na tome da priznanje kosovske nezavisnosti dobije opšti međunarodni karakter, ne bi li ova srpska pokrajina kao samostalna država ušla u Ujedinjene nacije, što je u direktnoj suprotnosti sa nacionalnim interesom Srbije i što nijedna vlast u Beogradu do sada nije pokazala nameru da prihvati. SAD rade protiv nacionalnog interesa Srbije i kada je u pitanju Republika Srpska, koja je otelotvorenje vekovnog nastojanja prekodrinskih Srba da imaju državu (makar i kao sastavni deo neke druge države). Iako glavni sponzor Dejtonskog sporazuma 1995. godine, SAD od tada do danas aktivno nastoje da podriju tekovine ovog sporazuma u pravcu marginalizacije i čak ukidanja Republike Srpske, tj. unitarizacije Bosne i Hercegovine – što Srbija kao garant Dejtonskog sporazuma i država svih Srba (a ne samo onih koji sticajem okolnosti žive u aktuelnim granicama Srbije) ne može i ne sme da dozvoli. Konačno, u nacionalni interes Srbije spada i moralni aspekt – njeno insistiranje na slobodoljubivoj istorijskoj tradiciji i učešću na „pravoj strani” u skoro svim modernim ratovima, što Zapad konstantno nastoji da negira lažnim optužbama na račun Srbije i srpskog naroda da su krivci za ratove devedesetih i počinioци najvećeg broja ratnih zločina u njima, uključujući i genocid. Srbiji definitivno nije u interesu da prihvati sa stanovišta međunarodnog prava neodrživu tezu o tome da se u Srebrenici 1995. godine dogodio genocid, niti da je NATO agresija bila opravdana sa humanitarnog stanovišta, navodnim masovnim etničkim čišćenjima kosovskih Albanaca. Jednako kao što je Finska bila svesna da bi

svrstavanjem na stranu Sovjetskog Saveza morala da se odrekne društvenog i političkog poretka, tako ni za Srbiju svrstavanje na Zapad (bilo u vojnom, bilo u političkom smislu) nije opcija, jer bi cena za njega bilo odricanje od pomenutih suštinskih elemenata nacionalnog interesa (uz to, izgubila bi i podršku Rusije za ove elemente koju ova pruža Srbiji kao stalni član Ujedinjenih nacija sa pravom veta).

Treći element – delimično potčinjavanje Srbije uticaju SAD u spoljnoj i unutrašnjoj politici – kao i u finskom slučaju zahteva detaljniju elaboraciju. Dok smo u Finskoj ustanovili postojanje dveju faza – prvu (za vreme Pasikivija), u kojoj je Sovjetski Savez uglavnom neposredno uticao na finsku spoljnu politiku, i drugu (za vreme Kekonena), u kojoj se pretežno usmerava na manipulaciju unutrašnjepolitičkim procesom u Finskoj, u postpetohtobarskoj Srbiji ova dva vida američkog uticaja sve vreme se ostvaruju paralelno. Ono što je zajedničko sa finskim slučajem je da su sve vlade Srbije posle 5. oktobra tolerisale američki uticaj, često mu se potčinjavajući i više nego što se od njih tražilo, ne bi li stekli poverenje Vašingtona u neutralnost Srbije, kako bi je ovaj zauzvrat tolerisao. Kao i Finska, Srbija se u spoljnoj i unutrašnjoj politici odricala sporednih elemenata nacionalnog interesa, ne bi li joj SAD zauzvrat dozvolile da ostane verna njegovom jezgru. Vidovi potčinjavanja Srbije SAD u spoljnoj politici se donekle razlikuju od finskog slučaja, utoliko što je tamo naglasak bio na izbegavanju ulaska u za Sovjetski Savez neprihvatljive aranžmane, dok je kod Srbije to ulazak u aranžmane sa Zapadom koji bi garantovali da Srbija neće „prebeći” na drugu stranu, ili pak ponovo ostvarivati nacionalni interes direktnim sukobljavanjem sa Zapadom. Kada je reč o unutrašnjoj politici, vidovi potčinjavanja gotovo su isti kao kod Finske – izbor na državne funkcije za SAD i njihove evropske saveznike „podobnih” i sprečavanje izbora „nepodobnih” ličnosti, te samocenzura u smislu izbegavanja kritike SAD u medijskom i kulturnom životu.

Ključni revolucionarni potez koji su prve postpetohtobarske vlasti napravile u spoljnoj politici i na kome će insistirati i sve kasnije vlade, usmeren na sticanje poverenja Zapada u zaokret Srbije od neprijateljstva s njim ka politici neutralnosti, jeste zahtev Beograda za članstvom u Evropskoj uniji. Od bezalternativnosti „evropskog puta”, trasiranog već 6. oktobra 2000. godine, u retorici vlasti Srbije za poslednjih 16 godina nimalo se nije odstupilo. Od 5. oktobra na ovamo Srbija je načinila brojne ustupke Zapadu u spoljnoj

politici, gotovo sve njih pravdajući „evropskim putem”. Uz „evropski”, tu je i „regionalni” put, odnosno upuštanje Srbije u blisku saradnju sa državama regiona Zapadnog Balkana, kako bi Zapadu dokazala da je prevazišla politiku sukobljavanja s njima. Najdalje u tome Srbija je otišla u strogom poštovanju suvereniteta i teritorijalnog integriteta Bosne i Hercegovine, iako se nijednog trenutka nije odrekla zaštite Republike Srpske. Ipak, vlasti u Beogradu povremeno „obuzdavaju” vlasti u Banja Luci od poteza koji bi mogli da vuku ka separatizmu i negiranju države Bosne i Hercegovine.⁵⁴

Kada je reč o Kosovu i Metohiji, Srbija je otišla dotle da je 2013. godine potpisala Briselski sporazum i prihvatila da je i sever Kosova, do tada faktički izuzet iz jurisdikcije Prištine, sastavni deo odmetnute pokrajine.⁵⁵ No, u zamenu za ovaj i slične ustupke od nje se još uvek eksplicitno ne traži i da prizna kosovsku nezavisnost, niti da odustane od traženja podrške drugih međunarodnih aktera (pre svega Rusije) u otporu da Kosovo postane član Ujedinjenih nacija i nekih drugih međunarodnih organizacija (odbijanje UNESCO da primi Kosovo u članstvo nakon lobiranja Srbije je najsvežiji primer). Ima mnogo kritičara koji smatraju da je Briselskim sporazumom Srbija prećutno priznala Kosovo, ali tom stavu se mogu uputiti dva lagana protivargumenta. Prvi je da je jedino novo što je Briselskim sporazumom dogovoreno da se jurisdikcija prištinskih vlasti proširi i na sever Kosova; ostatak Kosova je i ranije bio izvan kontrole Beograda, pa to niko nije smatrao prećutnim priznanjem. Drugi je da Rusija i dalje odbija da prizna Kosovo, što bi sigurno učinila da je Srbija to zaista uradila. Ako napravimo paralelu sa finskim slučajem, Finska je čak prihvatila pripajanje svojih teritorija od strane Sovjetskog Saveza, pa je to nije sprečilo da ostane verna svom nacionalnom interesu u drugim aspektima.

⁵⁴ Najnoviji primer je neslaganje vlasti Srbije sa namerom Banja Luke da održi referendum o Danu Republike Srpske („Nikolić i Vučić nisu podržali referendum, ali neće uticati na stav RS”, *Beta*, 1. septembar 2016, <http://beta.rs/vesti/politika-vesti-srbija/40340-poceo-sastanak-lidera-srbije-i-rs,07/09/2016>).

⁵⁵ Umesto dotadašnje faktičke nezavisnosti severa od kosovskog institucionalnog okvira, Sporazum je predvideo njegovo integrisanje u isti posredstvom Zajednice srpskih opština, u čiji sastav bi ušle severne, ali i druge kosovske opštine sa srpskom većinom („Tekst predloga Briselskog sporazuma”, *RTS*, 19. april 2013, www.rts.rs/page/stories/sr/story/9/politika/1309048/tekst-predloga-briselskog-sporazuma.html,07/09/2016).

Takođe, veliki ustupak po pitanjima Kosova i Metohije, Republike Srpske i odnosa prema ratovima devedesetih godina prošlog veka, Srbija je načinila saradnjom sa Haškim tribunalom za ratne zločine, koju je uspešno okončala 2011. godine izručivši i poslednjeg optuženog (Ratka Mladića). Uz to, Srbija je i sama procesuirala mnoga lica optužena za ratne zločine, a zvaničnici Srbije su se više puta izvinili susednim državama i narodima za zločine koji su pripadnici srpskog naroda počinili prema njima.⁵⁶ Ipak, vremenom se pokazalo da je popuštanje po ovim pitanjima išlo vrlo sporo i bilo usmereno na to da se ne pređu „crvene linije” u smislu poteza koji bi naškodili jezgru nacionalnog interesa. Takvi potezi bili bi prihvatanje lažnih optužbi: da se u Srebrenici desio genocid, što bi moglo da posluži kao izgovor za ukidanje Republike Srpske (i po ovom pitanju Rusija je Srbiji pomogla vetom u Savetu bezbednosti);⁵⁷ da je na Kosovu i Metohiji bilo „humanitarne katastrofe”, koja je opravdala NATO agresiju, time i kasniju nezavisnost tzv. Kosova. Revnosnost koju je Finska neposredno posle Drugog svetskog rata pokazala u gonjenju sopstvenih građana koje je Sovjetski Savez teretio za ratne zločine, saradnju sa nacističkom Nemačkom i antisovjetsko delovanje, te u plaćanju ratne odštete svom susedu, može da se uporedi sa postpetooktobarskom saradnjom Srbije sa Haškim tribunalom i njenim ukupnim odnosom prema ratnim zločinima i ulogom srpske strane u ratovima devedesetih.

Rekli smo da je postpetooktobarska Srbija vojno neutralna država, budući da nije postala član nijednog vojnog saveza (niti se izjasnila u prilog članstva), ali je odnos prema vojnom savezu u čijoj se sferi uticaja nalazi –

⁵⁶ Poslednji je to učinio predsednik Tomislav Nikolić 2013. godine za zločin u Srebrenici. U intervjuu za bosansku televiziju Nikolić je rekao: „(j)a klečim i tražim pomilovanje za Srbiju zbog zločina koji je izvršen u Srebrenici. Izvinjavam se za zločine koje je u ime naše države i našeg naroda počinio bilo koji pojedinac iz našeg naroda” („Nikolić se izvinio zbog Srebrenice”, *RTS*, 25. april 2013, www.rts.rs/page/stories/sr/story/9/politika/1312408/nikolic-se-izvinio-zbog-srebrenice.html, 07/09/2016).

⁵⁷ Dogodilo se to u julu 2015. godine, kada britanski predlog rezolucije koja je kvalifikovala događaj u Srebrenici kao genocid usled ruskog protivljenja nije usvojen u SB UN („Ruski veto zaustavio britansku rezoluciju”, *Politika*, 8. jul 2015, www.politika.rs/sr/clanak/332589/Ruski-veto-zaustavio-britansku-rezoluciju, 07/09/2016).

NATO – iz korena izmenila u odnosu na prethodni period. NATO je od neprijatelja postao blizak partner Srbije, i to u više koraka. Najpre je Srbija 2006. pristupila programu Partnerstvo za mir, a zatim 2015. godine i Individualnom akcionom planu partnerstva (IPAP) kao najvišem obliku saradnje jedne države sa NATO izuzev članstva. U međuvremenu je, zaključno sa 2016. godinom sklopljeno više sporazuma o saradnji, koji između ostalog propisuju privilegije i imuniteta osoblja NATO koje bi u sprovođenju te saradnje boravilo na teritoriji Srbije. Kritičarima koji tvrde da se Srbija ovim sporazumima odrekla neutralnosti mogu se prigovoriti dve stvari. Prvo, ako IPAP Jermenije i Kazahstana sa NATO-om nije nespojiv sa članstvom ovih država u drugom vojnom savezu (ODKB), zašto bi on onda bio nespojiv sa neutralnošću Srbije? I drugo, sporazumi o saradnji sa NATO nemaju veze sa članstvom, što se u njima izričito i kaže.⁵⁸ Ovdje vidimo jasnu paralelu sa vojnim odredbama sporazuma Finske i Sovjetskog Saveza od 1948. godine, koje takođe nisu značile sklapanje vojnog saveza.

Rekli smo i da je Srbija politički neutralna, u smislu nepodržavanja nijedne od strana u tekućem rusko-američkom sukobu. Ona je dosledna u tome kada se radi o ključnim elementima ovog sukoba, poput ukrajinske krize, za šta je najbolji primer (pored odbijanja uvođenja sankcija Rusiji) neglasanje u Generalnoj skupštini UN kada se odlučivalo o rezoluciji koja proglašava nevažećom rusku aneksiju Krima.⁵⁹ Sa odnosom Srbije prema Rusiji povezano je i pitanje ugovora o slobodnoj trgovini između dveju država, čije bi opstajanje na snazi, kako sada stvari stoje, bilo nemoguće ukoliko Srbija jednog dana postane član Evropske unije. Ostaje da se vidi da li je moguće da Unija napravi izuzetak za Srbiju, pa da ona ima paralelne

⁵⁸ U preambuli najnovijeg sporazuma ove vrste stoji: „(...) pri čemu se podrazumeva da se zaključivanjem takvog sporazuma Republici Srbiji neće dodeliti status zemlje članice Organizacije severnoatlantskog ugovora, niti će Republika Srbija polagati pravo na takav status” („Sporazum između Vlade Republike Srbije i Organizacije NATO za podršku i nabavku (NSPO) o saradnji u oblasti logističke podrške”, www.parlament.gov.rs/upload/archive/files/lat/pdf/predlozi_zakona/154-16%20LAT.pdf, 07/09/2016).

⁵⁹ Videti: “Voting Record on Draft Resolution A/68/L.39 Territorial Integrity of Ukraine”, <https://papersmart.unmeetings.org/en/ga/68th-session/plenary-meetings/documents/voting-record/resolution-68262/>, 07/09/2016.

ekonomske aranžmane sa njom i Rusijom, kao što je Finska imala sa EFTA i Sovjetskim Savezom. Povoljna okolnost za Srbiju je što je njen ekonomski interes više leži u razmeni sa Unijom nego sa Rusijom, pa ona od otkazivanja aranžmana sa Rusijom ne bi trpela onoliko štetu koliko bi pretrpela Finska da joj Sovjetski Savez nije dozvolio da se pridruži EFTA. U izjašnjavanju o nekim sporednim pitanjima rusko-američkog sukoba, npr. u glasanju za rezoluciju Generalne skupštine UN koja osuđuje „kršenja ljudskih prava” od strane sirijskih vlasti, a protiv koje se Rusija izričito izjasnila, možemo da vidimo i povremeno odstupanje Srbije od političke neutralnosti.⁶⁰

Što se tiče unutrašnje politike, otvoreno mešanje SAD i Evropske unije u politički proces u Srbiji počelo je i pre 5. oktobra pretnjama i obećanjima građanima Srbije šta ih očekuje ukoliko se na izborima odluče za Miloševića, odnosno za opoziciju. Ta matrica će se nastaviti i na svim izborima u postpetooktobarskoj Srbiji. Zapad će zaključno sa 2008. godinom obećavati „nagrade” srpskim biračima ako glasaju za prema njemu kooperativne „proevropske, demokratske“ snage, a pretiti „kaznama” ukoliko poverenje pruže antizapadnim snagama bivšeg režima. Većina birača kojima su još uvek u svežem sećanju ostale sankcije i bombardovanje bi ga poslušala. Pa ipak, na parlamentarnim izborima 2003. i 2007. godine pojedinačno najviše glasova odneće upravo antizapadna Srpska radikalna stranka (SRS), a 2008. godine će, iako druga po snazi, imati priliku da formira vladu sa partijama slične orijentacije (jer je Demokratska stranka Srbije u međuvremenu „prebegla” u antizapadni blok). Zapad bi u takvim situacijama obećanja i pretnje od birača okretao ka drugim političkim partijama, kako one slučajno ne bi ušle sa radikalima u koaliciju. Posebnom pritisku bile su izložene kolebljive partije, poput Demokratske stranke Srbije (DSS), koja se postepeno kretala od kooperativnog ka antizapadnom stavu, i Socijalističke partije Srbije (SPS) kod koje je bio prisutan obrnut trend. Političke krize koje su pratile formiranje vlade nakon svakog od pomenuta tri izborna ciklusa, mogu se uporediti sa finskim krizama poput „Noćnog mraza” i „Notne”.

⁶⁰ U pitanju je rezolucija od 2012. godine za koju je glasalo 137 država, među kojima i Srbija, dok je Rusija (kao Kina, Iran i još neke države) bila protiv (“General Assembly Adopts Resolution Strongly Condemning ‘Widespread and Systematic’ Human Rights Violations by Syrian Authorities”, United Nations Meeting Coverage and Press Releases, 16 February 2012, www.un.org/press/en/2012/ga11207.doc.htm, 07/09/2016).

Tako je nakon izbora 2003. godine u nemogućnosti da sa Demokratskom strankom (DS) sklopi dogovor o vladajućoj koaliciji malo falilo da DSS prihvati ponudu radikala da sa njom napravi vladu. Usled otvorenog pritiska Zapada ona to nije učinila, već se odlučila za manjinsku vladu uz podršku socijalista. Njih je Zapad video kao njemu manje suprotstavljene nego radikale, ali ne toliko da bi dozvolio da oni uđu i u vladu. Tri i po godine kasnije, vlada je formirana u poslednji čas. Ovoga puta DSS (i njegov partner G17) nisu imali dovoljno mandata da ponove manjinski aranžman sa SPS, jer je nakon SRS pojedinačno najjača bila DS. Ovo će, međutim, još više otežati sporazumevanje DS i DSS, jer će ovi prvi smatrati da imaju pravo na još veći deo „kolača” nego prošli put. Izbor radikala Tomislava Nikolića za predsednika Narodne skupštine glasovima DSS-a izazvaće zvono na uzbunu na Zapadu, koji će izvršiti pritisak i na DS i na DSS da se sporazumeju. Ove su to u poslednji čas i učinile, te je još jednom sprečen uspon radikala na vlast. Još jednom će se opasnost od ovoga pojaviti u proleće 2008. godine. Nakon što je jako malo falilo da početkom iste godine Tomislav Nikolić bude izabran za predsednika države, Zapad shvata da mora da pojača predizbornu podršku suprotnoj strani. Pred same prolećne parlamentarne izbore italijanski *Fiat* će napraviti ogromnu investiciju u kragujevačku *Zastavu*, što će drastično uticati na izborni rezultat. Sva istraživanja javnog mnjenja prognozirajuće još jednu relativnu većinu radikala, koji bi onda nesmetano formirali vlast sa DSS-om, ali je tu većinu ipak osvojila koalicija „Za evropsku Srbiju”, okupljena oko DS-a. Ostalo je još da se spreči da radikali i DSS formiraju vladu sa SPS, jer su za to imali dovoljno poslanika. Predsednik socijalista Ivica Dačić naknadno će više puta javno reći da se pod pritiskom Zapada odlučio za koaliciju sa DS.⁶¹

Očigledno umoran od uzastopnih poraza na predsedničkim i Pirovih pobeđa na parlamentarnim izborima, kao i svestan da mu Zapad nikada neće dozvoliti da sa političkim programom za koji se zalaže dođe na vlast, Tomislav Nikolić je 2008. godine rešio da napravi zaokret ka proevropskoj politici. Ne uspevši da preorijentiše čitavu SRS usled vernosti većeg dela rukovodstva ekstremno antizapadno orijentisanom predsedniku stranke i

⁶¹ „Dačić: Zapad me je naterao da idem s Tadićem!”, *Alo*, 1. jun 2016, www.alo.rs/dacic-zapad-me-je-naterao-da-idem-sa-tadicem/53394, 12/09/2016.

haškom optuženiku Vojislavu Šešelju, on je sa još nekoliko istomišljenika, među kojima će se naći i generalni sekretar Aleksandar Vučić, napušta. „Dešešeljizacijom” jednog dela radikala, analognoj „detanerizaciji” finskih socijaldemokrata, rođena je Srpska napredna stranka (SNS), ozbiljan takmac DS za vlast uz odobravanje Zapada. Predsednik demokrata i prvi čovek Srbije u periodu 2008–2012. godine Boris Tadić se najednom našao u problemu kako da nastavi da skuplja političke poene na proevropskoj politici, ako se za nju sada zalaže i neko drugi. On će se do poslednjeg trenutka ipak upinjati to da čini, u najboljem kekonenovskom maniru – ko nije za Tadića, taj je protiv Evropske unije i demokratije, za povratak u izolaciju, ratove, i sl. Bez otvorene podrške Zapada, ta strategija neće dati rezultata i Tadić će u proleće 2012. godine izgubiti predsedničke izbore od Tomislava Nikolića. Zapad će odmah čestitati pobedu novom proevropskom predsedniku Srbije (EU će to učiniti i pre objavljivanja rezultata).⁶² Od tog trenutka za više nije bilo dileme kakvu će vladajuću koaliciju SAD i EU podržati (matematički su mogli da je naprave i DS i SNS sa SPS). Kako SPS ovoga puta nije bila pod pritiskom Zapada da ide sa Tadićem (koga je podržala u drugom krugu predsedničkih izbora), jednom kada uspe od Vučića da dobije pristanak za mesto predsednika vlade, Ivica Dačić će lako prelomiti u korist naprednjaka. Njegova premijerska funkcija međutim nije dugo trajala, jer će već na novim izborima 2014. godine SNS osvojiti apsolutnu većinu, što će i potvrditi i 2016. godine. Aleksandar Vučić će postati prvi čovek Srbije privržen njenoj neutralnosti u kombinaciji sa čvrstim držanjem „evropskog puta”. Autoritarne tendencije u njegovoj vladavini, korišćenje spoljne politike za skupljanje unutrašnjepolitičkih poena, monopolisanje statusa jedino ispravne političke opcije za napredak Srbije – učiniće da on više od bilo kog prethodnika liči na Kekonena.

Osim „nepodobnih” sa stanovišta Zapada, dalje od vlasti drže se i one političke snage koje se nalaze na suprotnoj strani. To su prozapadne političke partije i nevladine organizacije, koje se zalažu za napuštanje neutralnosti i potpuno političko i vojno svrstavanje uz Zapad, spremne da za to svrstavanje plate cenu u vidu odustajanja i od jezgra nacionalnog interesa koje se tiče Kosova i Metohije, Republike Srpske i odnosa prema tradiciji. Tako se, na primer, lider ekstremno prozapadne Liberalno demokratske partije Čedomir

⁶² „EU greškom čestitala pobedu Nikoliću pre kraja izbora”, *Radio Slobodna Evropa*, 20. maj 2012, www.slobodnaevropa.org/a/24587244.html, 12/09/2016.

Jovanović u više navrata nudio i Tadiću i Vučiću da uđe u vladu, ali su ga ovi odbijali jer su smatrali da bi učešće političara takvog profila u vlasti bilo nespojivo sa neutralnošću zemlje. I ovde se može napraviti paralela sa finskim komunistima, koje su Pasikivi i Kekonen držali ili izvan vlasti ili na položajima sporednog značaja ukoliko bi ih primali u vladu. Iako je logistički pomagao finske komuniste, zvanični Sovjetski Savez nije vršio pritisak na Finsku da oni vladaju. Zalažući se za uvođenje socijalizma i napuštanje neutralnosti u korist saveza sa Moskvom, što Sovjetski Savez kako smo videli nije tražio od Finske, oni su bili „veći Sovjeti od Sovjeta”. Analogno tome, i Liberalno demokratska partija i pojedine nevladine organizacije su „veći zapadnjaci od zapadnjaka”, jer snažno lobiraju za stvari koje sam Zapad ne traži otvoreno od Srbije (poput članstva u NATO).

Napokon dolazimo i do pitanja autocenzure u medijskom i kulturnom životu Srbije, gde takođe postoji jasna paralela sa finsko-sovjetskim slučajem. Dok je NATO na državnoj televiziji do 5. oktobra otvoreno nazivan agresorom, lideri zapadnih zemalja zločincima, a SAD poređene sa nacističkom Nemačkom, u čitavom postpetooktobarskom periodu tako nešto je na Radio televiziji Srbije – i ne samo na njoj, već na svim velikim televizijama u Srbiji – nemoguće. Političarima i analitičarima koji zastupaju takve stavove se daje malo ili nimalo prostora na značajnijim medijima, u korist onih koji se zalažu za neutralnost ili su prozapadno orijentisani. Alternativna, prorуска mišljenja, uglavnom su rezervisana za štampane medije, radije (poput otvoreno ruskog radija „Sputnjik”), lokalne televizije i naravno brojne internet portale, na kojima su dobrodošli i oni „nepodobni” za Zapad. Cenzuri podleže i ispoljavanje stavova koji dovode u pitanje žrtvovanje nacionalnog interesa Srbije zahtevima Zapada u oblastima o kojima smo govorili. Proglašavanje haških optuženika za heroje, negiranje zločina u Srebrenici, zalaganje za vojni povraćaj Kosova i Metohije ili pripajanje Republike Srpske, samo su neki od stavova koji nisu poželjni u *mainstream* medijima i kulturi Srbije.

Zaključujemo da su svi definicioni elementi finlandizacije prisutni u postpetooktobarskoj Srbiji. Ostaje da razmotrimo i uslove koji su omogućili finlandizaciju Srbije, a videćemo da su i oni potpuno isti kao i u slučaju Finske. O geopolitičkom položaju Srbije kroz istoriju najčešće se govori kao o veoma značajnom i osetljivom. U današnje vreme, međutim, imajući u vidu da je američki geopolitički prodor na štetu Rusije već otišao mnogo dalje na istok od Srbije, te da se vitalno granično područje njihovih sfera

uticaja proteže od Baltičkog do Crnog mora i preseca Ukrajinu, Srbija gubi na značaju. U potpunosti je zadovoljen prvi uslov – da se mala država nalazi u sporednom delu sfere uticaja velike sile. Pošto se Srbija nalazi upravo u takvom delu američke sfere uticaja, Vašingtonu je gotovo svejedno hoće li ona biti neutralna ili se svrstati uz njega, jer to ne bi mnogo uticalo na ishod njegove politike prema Rusiji. Jedino što bi SAD-u smetalo bilo bi svrstavanje Srbije uz Rusiju, usled čega Srbija stalno mora da ih uverava da se to neće desiti, odnosno da će ostati neutralna. Trenutni odnos SAD prema Balkanu i Srbiji se, dakle, nimalo ne razlikuje od hladnoratovskog odnosa Sovjetskog Saveza prema Skandinaviji i Finskoj.

Drugi uslov – da u sistemu postoji još neka velika sila – takođe je zadovoljen, jer postoje dve – Rusija i Kina. Dokle god SAD ne budu uspele ovim silama da nametnu hegemoniju, neutralnost, odnosno nesvrstavanje na stranu neke od triju sila – nezavisno od toga da li se država u pitanju nalazi u sferi uticaja neke od njih, van tih sfera, ili na granici (finlandizacija, „siva zona” ili „tampon” država) – imaće smisla. Napravimo odmah paralelu sa četvorouglošom Sovjetski Savez–Finska–Švedska–NATO, o kome smo već govorili. Tačno je da SAD mogu da ukinu Srbiji neutralnost kad god pože, a da Rusija ne bi imala kapaciteta to da spreči. Ali, Moskva bi mogla da uzvratu proširenjem sfere uticaja ne neku od „sivih zona” u blizini svojih granica, npr. tako što bi ukinula neutralnost Azerbejdžanu ili Uzbekistanu i vezala ih uz sebe, što bi SAD-u stvorilo nepotrebne probleme na širem geopolitičkom frontu protiv Rusije.

Napokon, Srbija je još devedesetih godina zadovoljila i treći uslov – „pokazivanje zuba” velikoj sili. Otpor koji je 1999. godine pružila napadu NATO-a može se uporediti sa otporom koji su Finci pružili Sovjetima u Zimskom ratu. I ne samo to – srpski narod u celini se jako žilavo borio u ratovima devedesetih, i recimo u Bosni i Hercegovini prinudio SAD da prihvate postojanje Republike Srpske i ponude kompromisni Dejtonski sporazum. Zapad zna da bi nasilno ukidanje neutralnosti Srbije i osporavanje preostalog jezgra njenog nacionalnog interesa naišlo na isti takav otpor, te da takva operacija ne bi bila nimalo jefitna. Stoga je sklon da toleriše neutralnost Srbije, iako je u postpetooktobarskom periodu ona pomalo zanemarila razvoj odbrambenih sposobnosti. Finska, sa druge strane, tako nešto sebi nije nikada dozvolila, te je veliki značaj pridavala jačanju vojnih kapaciteta kako je Hladni rat odmicao.

Zaključak

Iz pređašnje analize možemo da zaključimo da se neutralnost postpetooktobarske Srbije u visokom stepenu uklapa u model finlandizacije. U postojećim okolnostima ovaj model je optimalan za maksimizaciju nacionalnog interesa zemlje, kojima bi svako odstupanje od neutralnosti moglo samo da naškodi. No, uvek postoji prostor da Srbija unapredi politiku neutralnosti kako bi još bolje branila nacionalni interes, u čemu joj iskustva hladnoratovske Finske itekako mogu pomoći. U tom smislu daćemo nekoliko preporuka za formulaciju i sprovođenje Srbije u predstojećem periodu. Prvo, neophodno je da Srbija i vojnu i političku neutralnost podigne na *de jure* nivo. Iako je teško očekivati da bi zapadne zemlje mogle da sa Srbijom o tome sklope međunarodnopravno obavezujući ugovor, kakav je imala Finska sa Sovjetskim Savezom, Srbija to može da učini jednostrano. Jedna rečenica iz skupštinske rezolucije nije dovoljna. Neutralnost kao opredeljenje mora da uđe ako ne u ustav, makar u zakon. Uz to, trebalo bi usvojiti spoljnopolitičku strategiju zemlje u kojoj bi očuvanje neutralnosti bilo postavljeno kao jedan od najviših spoljnopolitičkih ciljeva. Tako bi Srbija svima poslala jasnu poruku da od svog opredeljenja nema nameru da odstupa. Drugo, Srbija mora hitno da počne da radi na podizanju vojnih kapaciteta. Bez samostalnih kapaciteta za odvratanje potencijalnog agresora (uključujući i silu u čijoj se sferi uticaja finlandizovana država nalazi) nema neutralnosti. Treće, nacionalni interes mora da bude prvi na umu zvaničnicima Srbije kada formulišu spoljnu politiku. Kekonen jeste manipulisao političkim procesom u Finskoj zarad jačanja sopstvene vlasti, ali mu je nacionalni interes zemlje ipak bio prioritet, što je pokazao i pri navedenoj poseti Hruščova rečenicom o privrženosti finskom društveno-političkom sistemu. Ne bi bilo loše da politički odlučioi analogno tome češće ponavljaju kako će ostati privrženi Kosovu i Metohiji, Republici Srpskoj i drugim elementima jezgra nacionalnog interesa Srbije, čak i onda kada bi SAD porazile svoje rivale i uspostavile svetsku hegemoniju. Možda Srbija pri takvom razvoju situacije ne bi mogla da sačuva neutralnost i nacionalni interes, ali setimo se da je vekovima robovala pod Osmanlijama, pa je ipak za sve to vreme sačuvala svest o srednjovekovnoj državnosti i dočekala uslove pod kojima može da je obnovi. Konačno, iz finskog slučaja Srbija može da nauči i da je važno sačuvati umerenost u spoljnoj politici i kada se okolnosti budu promenile

u njenu korist. Kao što Finska nakon raspada Sovjetskog Saveza nije pohrlila u NATO, niti tražila povraćaj teritorija oduzetih u Zimskom ratu, tako ni Srbija jednog dana, kada hegemonistički projekat SAD doživi poraz, ne bi smela da nekritički odustane od neutralnosti i veže se za onu stranu koja tada bude dominantna, niti da ispoljava osvetoljubivost protiv regionalnih aktera koji su prethodno imali podršku Zapada.

Bibliografija

- Agius, Christine and Karen Devine, “Neutrality: A Really Dead Concept?: A Reprise”, *Cooperation and Conflict*, Vol. 46, No. 3, 2011, pp. 265–284.
- “Astana Commemorative Declaration: Towards a Security Community”, OSCE, 1 December 2010, www.osce.org/mc/74985, 07/09/2016.
- Beyer, Jessica L. and Hofmann, Stephanie C., “Varieties of Neutrality: Norm Revision and Decline”, *Cooperation and Conflict*, Vol. 46, No. 3, 2011, pp. 285–311.
- “General Assembly Adopts Resolution Strongly Condemning ‘Widespread and Systematic’ Human Rights Violations by Syrian Authorities”, United Nations Meeting Coverage and Press Releases, 16 February 2012, www.un.org/press/en/2012/ga11207.doc.htm, 07/09/2016.
- Holsti, Kalevi J., “Strategy and Techniques of Influence in Soviet-Finnish Relations”, *The Western Political Quarterly*, Vol. 17, No. 1, March 1964, pp. 63–82.
- Jakobson, Max, “Finland’s Foreign Policy”, *International Affairs*, Vol. 38, No. 2, April 1962, pp. 196–202.
- Jakobson, Max, “Substance and Appearance: Finland”, *Foreign Affairs*, Vol. 58, No. 5, 1980, pp. 1034–1044.
- Karsh, Efraim, “Adaptation and Conflict”, *International Affairs*, Vol. 62, No. 2, Spring 1986, pp. 265–278.
- Morgenthau, Hans J., “International Affairs: The Resurrection of Neutrality in Europe”, *The American Political Science Review*, Vol. 33, No. 3, June 1939, pp. 473–486.
- Nelson, Paul Henry, *Soviet-Finnish Relations: Finlandization or Fraternization?*, Master’s Thesis, Naval Postgraduate School, Monterey, California, June 1980.

- Posen, Barry R., "The War for Kosovo: Serbia's Political-Military Strategy", *International Security*, Vol. 24, No. 4, Spring 2000, pp. 39-84.
- Quester, George H., "Finlandization as a Problem or an Opportunity?", *The Annals of the American Academy of Political and Social Science*, Vol. 512, *The Nordic Region: Changing Perspectives in International Relations*, November 1990, pp. 33-45.
- Rotaru, Vasile, "The Neo-Finlandization – A Theoretical Review", in: Mircea Brie, Polgar Istvan and Florentina Chirodea (eds), *European Union: identity, diversity and integration*, University of Oradea, Oradea, 2012, pp. 193–202.
- Singleton, Fred, "The Myth of 'Finlandisation'", *International Affairs*, Vol. 57, No. 2, Spring 1981, pp. 270–285.
- „Sporazum između Vlade Republike Srbije i Organizacije NATO za podršku i nabavku (NSPO) o saradnji u oblasti logističke podrške”, www.parlament.gov.rs/upload/archive/files/lat/pdf/predlozi_zakona/154-16%20LAT.pdf, 07/09/2016.
- Spring, D. W., "The Soviet Decision for War against Finland, 30 November 1939", *Soviet Studies*, Vol. 38, No. 2, April 1986, pp. 207–226.
- „Tekst predloga Briselskog sporazuma”, *RTS*, 19. april 2013, www.rts.rs/page/stories/sr/story/9/politika/1309048/tekst-predloga-briselskog-sporazuma.html, 07/09/2016.
- "The Agreement of Friendship, Coöperation, and Mutual Assistance between the Union of Soviet Socialist Republics and the Republic of Finland", http://heninen.net/sopimus/1948_e.htm 16/8/2016.
- Torngren, Ralf, "The Neutrality of Finland", *Foreign Affairs*, Vol. 39, 1960, pp. 601–609.
- Tornudd, Klaus, "Finnish Neutrality Policy during the Cold War", *SAIS Review of International Affairs*, Vol. 25, No. 2, Summer–Fall 2005, pp. 43–52.
- "Voting Record on Draft Resolution A/68/L.39 Territorial Integrity of Ukraine", <https://papersmart.unmeetings.org/en/ga/68th-session/plenary-meetings/documents/voting-record/resolution-68262/>, 07/09/2016.
- Wiberg, Hakan, "Review: Coping with a Greedy Neighbour", *Journal of Peace Research*, Vol. 26, No. 3, August 1989, pp. 319–325.

FINLANDIZATION OF THE POST-FIFTHOCTOBER SERBIA

Public debate on Serbia's neutrality is dominated by questions whether Serbia can and should remain neutral. Instead, this paper focuses on the question whether contemporary Serbia is neutral, and which model of neutrality it belongs to. The author's main thesis is that Serbia after 5 October 2000 is a neutral state, similar to the case of Finland during the Cold War. The latter was then a part of the Soviet Union's sphere of influence, while Serbia today belongs to the United States' sphere. In both cases, neutrality was the only rational choice the small state has for achieving a possible maximum of its national interest, given a huge price it would pay for aligning with the mentioned great power, and even bigger if it tried to align with some other power. The analysis of the post-fifthoctober Serbia's finlandization is approached the following way. Neutrality is defined as non-participation in international political conflicts and classified by several criteria (neutrality in war and peace, military and political, permanent and *ad hoc*, guaranteed and unilateral, *de jure* and *de facto*, active and passive neutrality). Then, the characteristics of finlandization are established, as well as the conditions needed for its existence. Finlandization is a model of neutrality of a small state in the sphere of influence of one particular great power, different from a "buffer state" (a small state at the border of great powers' spheres of influence) and a "grey zone" (a small state not belonging to any sphere of influence). What follows is the case study of Finland's neutrality during the Cold War, where the focus is on: Finland's (non)participation in certain international bodies and its attitude towards various international disputes in the Cold War context; the Soviet Union's influence upon Finland's internal politics. In the end, the post-fifthoctober Serbia is compared to Cold War Finland, with the focus on: Serbia's (non)participation in certain international bodies and its attitude towards present issues over which Russia and the United States are in conflict; the United States' influence over Serbia's internal politics. The author concludes that the neutrality of the post-fifthoctober Serbia matches the theoretical model of finlandization, so that the experiences of the Cold War Finland can be very useful for political decision makers in Serbia to maximise the national interest by the neutrality policy.

Key words: finlandization, neutrality, comparative method, national interest, Finland, Serbia.